

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

**ODREDNICE DOŽIVLJAJA (BUDUĆEG) RODITELJSTVA POTENCIJALNIH
POSVOJITELJA**

Diplomski rad

Ana Orlić

Mentorica: Dr. sc. Koraljka Modić Stanke

Zagreb, 2016.

Sadržaj

Uvod	1
Roditeljska kompetentnost	1
Socijalna podrška	3
Priprema za posvojenje	5
Zabrinutost	6
Cilj, problemi i hipoteze	7
Metodologija	9
Sudionici	9
Postupak	10
Mjerni instrumenti	11
Rezultati	14
Rasprava	19
Metodološka ograničenja, preporuke i doprinosi istraživanja	24
Zaključak	26
Literatura	27

Odrednice doživljaja (budućeg) roditeljstva potencijalnih posvojitelja/ Determinants of the (future) parenthood experience in prospective adoptive parents

Ana Orlić

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati doživljaj kompetentnosti za roditeljstvo kod potencijalnih posvojitelja te vidjeti doprinose li edukacije za posvojitelje razlikama u samopercepciji kompetentnosti za roditeljstvo, socijalnoj podršci, razini pripremljenosti za posvojenje te razini zabrinutosti. Istraživanje je provedeno putem Interneta na 107 potencijalnih posvojitelja (54 koji su bili uključeni u edukaciju i 53 koji nisu bili uključeni u edukaciju). Sudionici su ispunjavali ljestvicu samopercepcije roditeljske kompetentnosti, višedimenzionalnu ljestvicu percipirane socijalne podrške, ljestvicu zabrinutosti potencijalnih posvojitelja te upitnik razine pripremljenosti za posvojenje, a prikupljeni su i osnovni demografski podaci te podaci o edukacijama za potencijalne posvojitelje. Obradom rezultata utvrđeno je da su socijalna podrška te razina pripremljenosti za posvojenje pozitivno povezane sa samopercepcijom kompetentnosti za roditeljstvo. Socijalna podrška, razina pripremljenosti za posvojenje te zabrinutost zajednički objašnjavaju 16% varijance samopercepcije kompetentnosti za roditeljstvo, dok je socijalna podrška jedina varijabla koja ima samostalni značajni doprinos. Razlike između skupine koja je uključena u edukaciju i one koja to nije pronađene su samo za razinu pripremljenosti za posvojenje. Skupina koja je uključena u edukaciju procjenjuje se pripremljenijom. Istraživanje je pridonijelo boljem uvidu u proces posvojenja kod potencijalnih posvojitelja te je dalo smjernice za daljnja istraživanja.

Ključne riječi: potencijalni posvojitelji, kompetentnost za roditeljstvo, edukacija, socijalna podrška, zabrinutost oko posvojenja

The main objective of this study was to investigate parenting sense of competence among prospective adoptive parents and to determine whether the training for adoptive parents contributes to differences in assessments of competence for parenting, social support, level of preparedness for adoption and level of adoption concerns. The study was conducted online on a sample of 107 prospective adoptive parents (54 who have been involved in education and 53 who have not been involved in education). Participants completed The Parenting Sense of Competence Scale, The Multidimensional Scale of Perceived Social Support, Adoption Concerns Scale, Preadoption Preparation Questionnaire, as well as sociodemographic variables questionnaire and information about education for prospective adoptive parents. Data analysis has shown that social support and the level of preparedness for adoption are positively associated with sense of competence for parenting. Social support, level of preparedness for adoption and adoption concerns explain 16% of variance in sense of competence for parenting, while social support is the only variable which significantly independently contributes to it. Differences between the groups who have been involved in education and those who have not been involved in education are found only for the level of preparedness for adoption. The group involved in the education estimates itself as better prepared. This research contributed to a better insight into the process of adoption that prospective adopters go through and offered guidelines for further research.

Key words: prospective adoptive parents, parenting competence, education, social support, adoption concerns

Uvod

Posvojenje kao poseban oblik obiteljsko-pravnog zbrinjavanja i zaštite djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi posvojiteljima omogućuje roditeljstvo, a djetetu odrastanje u obiteljskom okruženju. U Republici Hrvatskoj proces posvojenja je u nadležnosti centara za socijalnu skrb. Osobe koje se odluče na posvojenje prvo se javljaju u matični centar za socijalnu skrb, gdje prolaze cjelovitu obradu. Ta obrada uključuje mišljenje psihologa, preporuku stručnog tima, socijalnu anamnezu te izjašnjavanje o preferencijama djeteta. Potom se čeka rješenje o podobnosti i prikladnosti za posvojenje, a kada ga dobiju, osobe se upisuju u registar potencijalnih posvojitelja, gdje čekaju uparivanje s djetetom. Prosjek čekanja na posvojenje u Hrvatskoj je 3 godine, a godišnje se ostvari oko 100 posvojenja, dok je u registru spremno preko 300 djece i 900 potencijalnih posvojitelja. Na posvojenje se velikom većinom odlučuju parovi, dok samci zauzimaju mali dio posvojitelja (Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2012, 2014).

Prije nego postanu roditelji, osobe koje se odluče na takav oblik stvaranja i proširenja obitelji prolaze i proces pripreme za roditeljstvo. U Hrvatskoj je taj proces pripreme tek nedavno postao obavezan. Prema Obiteljskom zakonu koji je na snazi od 1. studenog 2015. (Narodne novine, 103/2015), osobe koje prema mišljenju CZSS ispunjavaju zakonske pretpostavke za posvojenje, dužne su sudjelovati u programu stručne pripreme za posvojenje. Prije ovoga zakona takva je priprema/edukacija bila dobrovoljna. Ta promjena stavlja u fokus edukacije, kako bi se vidjelo koliko one uopće doprinose promjenama, kako se mogu unaprijediti i na što bi se mogle usmjeriti. Općenito, s obzirom na mali broj istraživanja u Hrvatskoj, ali i u svijetu, kojima su u fokusu potencijalni posvojitelji, ovim radom se žele ispitati neke odrednice njihovog doživljaja roditeljstva, ali i doprinos edukacija na pripremu potencijalnih posvojitelja.

Roditeljska kompetentnost

Suvremeni pogled na djetetov razvoj odbacuje jednosmjerni utjecaj roditelja na dijete i u obzir uzima, uz dijete i roditelje, i njihovu užu i širu socijalnu okolinu, što je i objedinjeno u Bronfenbrennerovoj teoriji ekoloških sustava. Ona promatra obitelj kao mikrosustav unutar šireg ekološkog okvira koji uključuje sustave kao što su škola, radno mjesto roditelja, rođaci, prijatelji, susjedi i ostali dijelovi lokalne zajednice

(Bronfenbrenner, 1979). Unutar ekološke perspektive razvoja obitelji nalazi se i integrativni model roditeljstva koji objašnjava da je i samo roditeljstvo pod međusobnim utjecajem raznih aspekata. Konkretno, ti aspekti su karakteristike roditelja i djeteta, obiteljski i društveni kontekst te razvoj djeteta i roditelja. To zapravo znači da, kao što roditelj utječe na dijete, tako i dijete svojim ponašanjem utječe na njega i time izaziva određene postupke i reakcije koje će imati daljnje pozitivne ili negativne posljedice na razvoj. Roditeljstvo koje je u središtu ovog modela sastoji se od tri glavna dijela – doživljaja roditeljstva, roditeljskog stila te roditeljskih postupaka. Doživljaj roditeljstva se odnosi na subjektivnu procjenu roditeljske kompetentnosti, zadovoljstvo roditeljstvom te na zahtjeve i stres roditeljske uloge (Čudina-Obradović i Obradović, 2003). Isti autori (2003) važnost daju upravo doživljaju roditeljstva za kojeg smatraju da ima snažan utjecaj na djetetove razvojne rezultate, a ujedno su i relativno novo i neistraženo područje interesa znanosti.

U ovom radu u fokusu će, kao jedan od aspekata doživljaja roditeljstva, biti koncept roditeljske kompetentnosti. Pregledom literature opaža se da konstrukt roditeljske kompetentnosti autori često izjednačavaju s konstruktom roditeljske samoeфикаsnosti, ali i da ne postoji slaganje glede definicije tih pojmova (Coleman i Karraker, 2000; Montigny i Lacharite, 2005). Ljubetić (2007) tako navodi da se osjećaj roditeljske kompetencije odnosi na „mogućnost iskorištavanja poticaja iz svog okruženja i svojih osobnih te postizanja dobrih razvojnih rezultata“ (str. 71). Roditeljska samoeфикаsnost „podrazumijeva roditeljska vjerovanja o vlastitoj sposobnosti organiziranja i izvršavanja zadataka povezanih s roditeljskom ulogom“ (Keresteš, Brković i Kuterovac Jagodić, 2011; str. 19). Iste autorice (2011) istovremeno o roditeljskoj samoeфикаsnosti govore kao o užem pojmu, kojem je nadređen širi pojam roditeljske kompetentnosti koji uz samoeфикаsnost obuhvaća još aspekte unutrašnjeg i vanjskog lokusa kontrole. To objašnjavaju time da nije dovoljno da osoba smatra kako ima kapacitet nešto napraviti, već da uz to mora vjerovati da svojim ponašanjem može djelovati na posljedice.

Nadalje, neki autori u svojim istraživanjima koriste pojam roditeljske samoeфикаsnosti umjesto kompetentnosti (Johnston i Mash, 1989; Sevigny i Loutzenhiser, 2010). Pri tome ga Sevigny i Loutzenhiser (2010) definiraju kao „razinu do koje se osoba osjeća kompetentnom za izvršavanje svoje uloge roditelja“ (str. 179).

Navedeni primjeri upućuju na to da nema jasne terminologije koja se koristi među autorima, kao i to da su definicije sadržajno jako slične, što vjerojatno proizlazi iz velikog broja istraživačkih pristupa i teorija u području psihologije roditeljstva (Reić Ercegovac, 2011). To konačno potvrđuje i detaljna pojmovna analiza kroz literaturu koju su napravili Montigny i Lacharite (2005), a u kojoj su došli do zaključka da se pojmovi roditeljske kompetentnosti i roditeljske samoeфикаsnosti vrlo često temelje jedan na drugom, a definiraju ih kao „uvjerenja ili prosudbe koje roditelj ima o vlastitim sposobnostima organiziranja i izvršavanja roditeljskih zadataka“ (str. 390) te će ta definicija biti osnova u ovom istraživanju, a kao naziv će se koristiti roditeljska kompetentnost.

Važnost doživljaja roditeljske kompetencije je u tome što su se pozitivne samoprocjene roditeljske kompetencije pokazale vrlo značajnima za razvoj poticajnog ozračja potrebnog za zdrav emocionalni i kognitivni razvoj djeteta, što se smatra značajnim čimbenikom stvaranja obiteljskog okruženja i ozračja (Ljubetić, 1998; prema Milić Babić, 2012). Također, roditelji su spremniji osigurati poticajno okruženje za razvoj djeteta ako se smatraju spremnijima za roditeljsku ulogu (Lacković-Grgin, 1994). Isto tako oni koji se vide kompetentnijima koriste i konstruktivnije i adekvatnije metode odgoja djeteta, a kompetentnost se pokazala povezana i s odnosom roditelja i djeteta (Bornstein i sur., 2003; Shumow i Lomax, 2002; prema Keresteš, Brković i Kuterovac Jagodić, 2011).

Iako se doživljaj roditeljske kompetentnosti najčešće ispituje kod osoba koje već jesu roditelji, moguće ga je ispitivati i kod osoba koje se tek pripremaju za dolazak djeteta (Ngai, Chan i Ip, 2009; Zayas, Jankowski i McKee, 2005). Ta istraživanja su uglavnom rađena na trudnicama, koje se mogu usporediti s potencijalnim posvojiteljima, budući da se svi tek pripremaju za svoju roditeljsku ulogu. Budući da su Zayas, Jankowski i McKee (2005) pokazali da roditeljska kompetentnost raste kako trudnoća odmiče zanimljivo je vidjeti dobivaju li se slični rezultati i kod potencijalnih posvojitelja, ovisno o njihovoj uključenosti u edukaciju za potencijalne posvojitelje.

Socijalna podrška

Socijalnom podrškom se smatraju međuljudski odnosi koji pružaju osobama poštovanje, potporu prilikom stresnih situacija te emocionalnu podršku (Haslam,

Pakenham i Smith, 2006). Dva su modela socijalne podrške: model direktnog učinka i neutralizirajući model. Dok neutralizirajući model štiti pojedinca od moguće štete uzrokovane stresom, model direktnog učinka pretpostavlja da socijalna podrška pozitivno utječe na dobrobit osobe bez obzira da li je ona pod stresom, a koncentrira se na osnovnim socijalnim vezama i sustavima (Cohen i Wills, 1985). Posvojitelji su općenito manjinska grupa koja se susreće s brojnim preprekama i nesigurnostima tijekom procesa posvojenja. Te okolnosti za njih mogu biti stresne, što može povećati potrebu za odgovarajućom socijalnom podrškom koja bi ublažila učinke tih stresora (Chester, 2012).

Niz istraživanja pokazuje da roditeljstvo ima različite koristi od kvalitetne socijalne podrške. Primjerice, Bailey i sur. (2007) su ustvrdili da je neformalna socijalna podrška značajno povezana s osjećajem samopouzdanja i optimizma kod roditelja. Nadalje, istraživanje Welsh i sur. (2008) je pokazalo da potencijalni posvojitelji s visoko percipiranim stupnjem socijalne podrške u većoj mjeri iskazuju pozitivna očekivanja od svoje djece. Također pokazalo se da socijalna podrška ima ulogu i u cjelokupnom obiteljskom procesu, kao i u obiteljskim odnosima (Taylor, Seaton i Dominguez, 2008). Pregled literature pokazuje da je socijalna podrška pozitivno povezana s obiteljskim funkcioniranjem (Crnic i sur., 1983) te psihološkom dobrobiti i roditeljskom samoeфикасношћу (Cutrona i Troutman, 1986; Angley i sur., 2015).

Za ovo istraživanje veliku važnost imaju rezultati koje su dobili Cutrona i Troutman (1986), a koji kažu da su žene koje su imale više razine socijalne podrške tijekom trudnoće izvještavale o višim razinama roditeljske samoeфикасношћу 3 mjeseca nakon poroda. Slični rezultati dobiveni su i u istraživanju Belskya (1984), a sugeriraju pozitivnu povezanost socijalne podrške s komunikacijom roditelja i djeteta, angažmanom oko djeteta i s povjerenjem u vlastite roditeljske vještine odnosno roditeljsku kompetentnost. Svi ovi nalazi dobiveni su na uzorku bioloških roditelja, međutim Chester (2012) je dobio pozitivnu, ali nisku povezanost socijalne podrške i percipirane roditeljske samoeфикасношћу i u posvojiteljskim obiteljima. Posvojitelji kao manjinska grupa prolaze kroz specifične izazove i teškoće, pogotovo dok se nalaze u fazi prije samog posvojenja. Primjerice moraju zadovoljiti kriterije koje je postavila država, osjetiti neizvjesnost oko dopuštenja da posvoje, a nerijetko se susreću s preprekama i gubicima, kao što je npr. neplodnost. Navedene situacije mogu biti

zahtjevne za pojedince i mogu djelovati na njihov osjećaj roditeljske samoeфикаsnosti te mogu povećati njihovu potrebu za socijalnom podrškom (Chester, 2012).

Svi navedeni nalazi upućuju na to da će se pojedinci koji se mogu osloniti na druge osobe u svom životu osjećati spremnijima i sposobnijima za izvršavanje roditeljskih zadataka. Stoga će ovaj rad istražiti povezanost između socijalne podrške i samopercepcije roditeljske kompetentnosti tijekom pripremne faze potencijalnih posvojitelja. Također, moguće je da se osobe koje sudjeluju na edukacijama upoznaju s ostalima koji prolaze kroz sličan proces kao i oni, što proširuje njihove socijalne krugove, a predavanja im ujedno mogu služiti i kao neka grupa podrške. Iz te logike želimo vidjeti i postoji li razlika u percepciji socijalne podrške između potencijalnih posvojitelja koji su uključeni u edukaciju i onih koji nisu.

Priprema za posvojenje

Pripremljenost na posvojenje označava stupanj u kojem su se potencijalni posvojitelji informirali o posvojenju, a uključuje sudjelovanje u edukaciji namijenjenoj za potencijalne posvojitelje, kao i samostalno učenje i istraživanje teme posvojenja. U ovom radu će se posebno gledati edukacija kao jedan oblik pripreme, a posebno koraci koje potencijalni posvojitelji samostalno obavljaju. U literaturi se mogu naći podaci koji potvrđuju korist dobre pripreme za posvojenje. U jednom istraživanju sudionici izjavljuju o korisnosti pripreme za posvojenje i roditeljstvo u vidu povećanja općenitog znanja o roditeljstvu, kao i razumijevanju specifičnosti posvojiteljskog roditeljstva (Farber i sur., 2003). Pokazalo se i da je sveukupna priprema pozitivno povezana s procjenom djeteta i obiteljskim funkcioniranjem, pozitivnim pogledom na život, odnosom s posvojenim djetetom, djetetovim ponašanjem te smanjenim roditeljskim stresom (Sar, 2000). Priprema na posvojenje povećava roditeljsko znanje o djetetovoj povijesti i utječe na djetetovu dobrobit (Lahti, 1982) te pridonosi stabilnosti smještanja u obitelj (Partridge, Hornby i McDonald, 1986; prema Sar, 2000). U literaturi se navodi da je praksa pripreme za posvojenje nužna komponenta za uspješan ishod posvojenja (Kadushin, 1970), a da veliku ulogu u toj pripremi imaju razvijeni posebni programi i edukacije od strane udruga i agencija (Nelson, 1985; prema Sar, 2000).

Istraživanja s biološkim roditeljima koji sudjeluju u edukaciji za roditelje pokazuju povećanje roditeljskog znanja o razvoju djeteta i o roditeljskim vještinama,

efikasniju roditeljsku disciplinu, kao i kvalitetniji opći razvoj djeteta (Samuelson, 2010). Također, biološki roditelji koji sudjeluju u treningu za roditelje u sklopu ranih intervencijskih programa daju veće samoprocjene kompetentnosti za roditeljstvo i zadovoljstva roditeljstvom te procjenjuju smanjenje problematičnog ponašanja djece, kao i simptoma stresa i depresije, što ukazuje na poboljšanje sveukupnog obiteljskog funkcioniranja (Katsikitis i sur., 2013; Graf i sur., 2014). S obzirom na to da su edukacije za posvojitelje donedavno bile izborne, a sada su obavezne, postavlja se pitanje pokazuju li se i one korisnima za potencijalne posvojitelje u pogledu budućeg roditeljstva, konkretnije, doprinose li boljoj pripremljenosti za roditeljstvo.

Zabrinutost

McKay i Ross (2010) su istraživali prelazak u roditeljstvo kod posvojitelja te su pokazali da to razdoblje može biti jako zahtjevno. S time se slažu i Farber i sur. (2003) koji navode da se posvojitelji osim s uobičajenim roditeljskim izazovima i teškoćama (odgoj djeteta, financijska sigurnost, osiguravanje obiteljskog zajedništva) suočavaju i s nekim specifičnima (kada i kako reći drugima, ali i djetetu za posvojenje, razmišljanje o mogućim odnosima s biološkim roditeljima, genetska povijest djeteta). Pojedincima ovi dodatni izazovi i teškoće predstavljaju stresore koji se mogu gledati kroz obiteljsku teoriju stresa (Patterson, 1983; Patterson i Garwick, 1994; sve prema McKay i Ross, 2010). Prema toj teoriji tranzicija u roditeljstvo se sastoji od interakcijskog procesa u kojem se sukobljavaju zahtjevi (stresori, izazovi, naponi, brige) i podržavajući faktori (tjelesni i emocionalni resursi). Kada se javi neravnoteža između zahtjeva i podržavajućih faktora dolazi do poteškoća u prilagodbi na roditeljstvo. McKay i Ross (2010) su prvi istraživali prelazak u roditeljstvo posvojitelja kroz primjenu obiteljske teorije stresa te su također identificirali dvije velike skupine: teškoće i olakšavajuće faktore. Pod teškoće spadaju strah i anksioznost povezani s novim roditeljskim odgovornostima, manjak iskustva i informacija o djetetu te nedostatak socijalne podrške. Strah i anksioznost se uglavnom odnose na specifične roditeljske poslove, nedostatak znanja o djeci, roditeljstvu i roditeljskim tehnikama i disciplini, percepciju da moraju biti bolji od bioloških roditelja, strah da će im dijete netko uzeti i sl.

Kako bi istražili što je ključno za dobru pripremljenost potencijalnih posvojitelja, Farber i sur. (2003) su procjenjivali ishode jednog pripremnog programa

koji se više usredotočio na psiho-socijalne i edukacijske teme, usmjeravajući se na misli i osjećaje te istražujući motivaciju i očekivanja od nadolazećeg roditeljskog iskustva kod potencijalnih posvojitelja. Identificirali su slične brige i strahove kao prethodno spomenute, a koji se dotiču strahova o gubitku djeteta, brige o privrženosti djetetu, roditeljstvu, objašnjavanju posvojenja djetetu i sl. Bitan podatak je da je sudjelovanje u programu pripreme smanjilo brige i strahove vezane uz posvojenje kod potencijalnih posvojitelja, što sugerira da se psiho-socijalni/edukacijski program dotiče mnogih problema i time ojačava emocionalnu spremnost na posvojenje. I drugi intervencijski programi za roditelje pokazuju smanjenje stresa (Turner i Sanders, 2006), a budući da su prevelika zabrinutost i stres negativno povezani s razvojem djeteta (Akai i sur., 2008), to je veoma značajan podatak kako bi se na vrijeme osigurala kvalitetna priprema za potencijalne posvojitelje u svrhu poboljšanja cjelokupnog obiteljskog funkcioniranja. Zato ćemo u ovom istraživanju vidjeti je li zabrinutost povezana sa samopercepcijom kompetentnosti za roditeljstvo i razlikuje li se razina zabrinutosti s obzirom na razinu pripreme tj. pohađanje edukacije.

Cilj, problemi i hipoteze

Cilj istraživanja je ispitati doživljaj samopercepcije roditeljske kompetentnosti za buduću roditeljsku ulogu kod potencijalnih posvojitelja kroz aspekte socijalne podrške, razine pripremljenosti na posvojenje te razine zabrinutosti oko posvojenja te ispitati doprinos edukacija za potencijalne posvojitelje za navedene odrednice.

Problemi:

1. Ispitati povezanost socijalne podrške, razine pripremljenosti za posvojenje te razine zabrinutosti sa samopercepcijom kompetentnosti potencijalnih posvojitelja za roditeljsku ulogu.

Hipoteza 1: Postojat će pozitivna povezanost između stupnja socijalne podrške i samopercepcije kompetentnosti roditelja za njihovu roditeljsku ulogu. Potencijalni posvojitelji koji imaju veće rezultate na ljestvici socijalne podrške procjenjivat će se i kompetentnijima za roditeljsku ulogu.

Hipoteza 2: Postojat će pozitivna povezanost između razine pripremljenosti za posvojenje i samopercepcije kompetentnosti roditelja za roditeljsku ulogu. Potencijalni

posvojitelji koji imaju veće rezultate na ljestvici pripreme za posvojenje procjenjivat će se i kompetentnijima za roditeljsku ulogu.

Hipoteza 3: Postojat će negativna povezanost između zabrinutosti i samopercepcije kompetentnosti roditelja za roditeljsku ulogu. Potencijalni posvojitelji koji izvještavaju o većem doživljaju zabrinutosti na ljestvici zabrinutosti će se procjenjivati manje kompetentnijima za roditeljsku ulogu.

2. Ispitati doprinos socijalne podrške, razine pripremljenosti za posvojenje te zabrinutosti objašnjenju samopercepcije kompetentnosti za roditeljstvo.

Hipoteza 4: Pretpostavlja se da će socijalna podrška, razina pripremljenosti za posvojenje i zabrinutost značajno predviđati razinu samopercepcije kompetentnosti za roditeljstvo. Osobe koje procjenjuju veću socijalnu podršku, veću razinu pripremljenosti za roditeljstvo te manje razine zabrinutosti će davati značajno veće samoprocjene kompetentnosti za roditeljstvo.

3. Ispitati razlike u samopercepciji kompetentnosti za roditeljsku ulogu, socijalnoj podršci, zabrinutosti i razini pripremljenosti za posvojenje između skupine potencijalnih posvojitelja uključenih u edukaciju i skupine potencijalnih posvojitelja neuključenih u edukaciju.

Hipoteza 5: Postojat će statistički značajna razlika na ljestvici samopercepcije roditeljske kompetentnosti između skupine potencijalnih posvojitelja koji jesu uključeni u edukaciju i skupine potencijalnih posvojitelja koji nisu uključeni u edukaciju. Grupa sudionika uključena u edukaciju imat će prosječno viši rezultat na ljestvici samopercepcije roditeljske kompetentnosti od skupine neuključene u edukaciju.

Hipoteza 6: Postojat će statistički značajna razlika na ljestvici socijalne podrške između grupe uključene u edukaciju i grupe koja to nije. Grupa sudionika uključena u edukaciju imat će prosječno viši rezultat na ljestvici socijalne podrške od grupe neuključene u edukaciju.

Hipoteza 7: Postojat će statistički značajna razlika na ljestvici pripremljenosti za posvojenje između grupe uključene u edukaciju i grupe koja to nije. Grupa sudionika uključena u edukaciju imat će prosječno viši rezultat na ljestvici pripremljenosti za posvojenje od skupine neuključene u edukaciju.

Hipoteza 8: Postojat će statistički značajna razlika na ljestvici zabrinutosti između grupe uključene u edukaciju i grupe koja to nije. Grupa sudionika uključena u edukaciju imat će prosječno niži rezultat na ljestvici zabrinutosti od skupine neuključene u edukaciju.

Metodologija

Sudionici

Istraživanju je pristupilo 153 sudionika, međutim 46 sudionika nije ispunilo upitnik do kraja te su njihovi odgovori izuzeti iz obrade. Stoga je konačni uzorak činilo 107 potencijalnih posvojitelja iz Hrvatske, što čini 69.94% od ukupnog broja osoba koje su pristupile istraživanju. Većinu uzorka čine žene (91.6%) sa srednjom (37.4%) ili visokom stručnom spremom (36.4%), a najviše ih je odraslo (57%), ali i trenutno živi (58.9%) u velikom gradu. Prosječna dob svih sudionika je 35 godina, u rasponu od 19 do 48 godina, s time da je jedan podatak zbog nelogičnosti izuzet iz obrade. Većina sudionika (72.9%) nema prijašnje iskustvo roditeljstva (bilo biološke, bilo posvojene djece). Detaljniji prikaz demografskih karakteristika prikazan je u tablici 1.

Tablica 1
Demografski podaci o uzorku koji je sudjelovao u istraživanju ($N=107$)

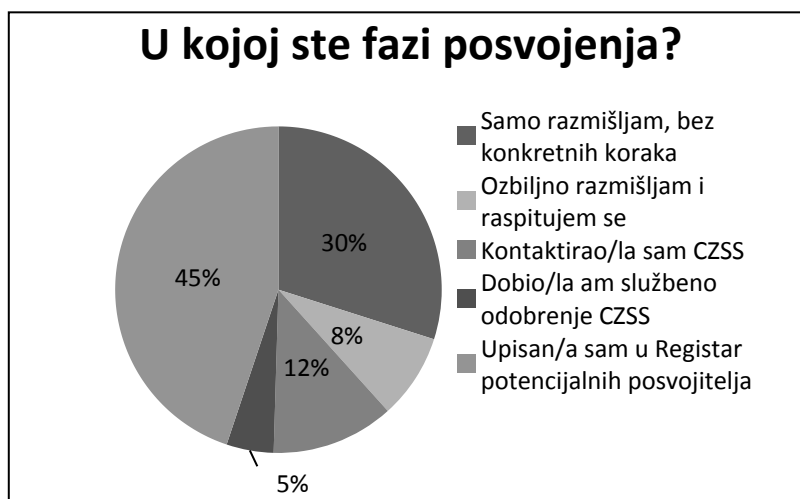
		<i>frekvencije</i>	<i>%</i>
Veličina mjesta u kojem su proveli većinu života	Selo	26	24.3
	Manji grad	20	18.7
	Veći Grad	61	57
Veličina mjesta u kojem žive	Selo	21	19.6
	Manji grad	23	21.5
	Veći grad	63	58.9
Završeni stupanj obrazovanja	NSS	1	0.9
	SSS	40	37.4
	VŠS	16	15
	VSS	39	36.4
	Doktorat	11	10.3

Specifičnost uzorka u ovom istraživanju je to što su svi tek potencijalni posvojitelji i što se nalaze u različitim fazama svog procesa pripreme, stoga smo smatrali važnim više pažnje posvetiti tome u kojoj se fazi posvojenja nalaze i koliko dugo razmišljaju o posvojenju. U prosjeku razmišljaju 2,9 godina o posvojenju, a odgovori po kategorijama su prikazani na slici 1. Ističe se podatak da je najveći dio

sudionika već upisan u registar potencijalnih posvojitelja (44.9%) što je posljednja faza procesa posvojenja, međutim njih 29.9% u trenutku ispitivanja još samo razmišlja o posvojenju bez poduzetih konkretnih koraka, što je zapravo prvi korak u procesu posvojenja (slika 2).

Slika 1. Detaljni prikaz odgovora sudionika na pitanje „Koliko dugo već razmišljaju o posvojenju?“ (N=107)

Slika 2. Detaljni prikaz odgovora sudionika na pitanje „U kojoj su fazi posvojenja?“ (N=107)

Postupak

Prije samog provođenja, nacrt ovog istraživanja je pregledan i odobren od strane etičkog povjerenstva Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Istraživanje je provedeno online metodom, tijekom travnja 2016. godine. Elektronska

verzija upitnika je konstruirana pomoću web programa „LimeSurvey“, a potom je poveznica s molbom za sudjelovanjem u istraživanju prosljeđena udrugama za posvojenje („*Adopta*“, „*Na drugi način*“ i „*Let*“), kao i na 18 adresa obiteljskih centara te centara za socijalnu skrb u Hrvatskoj. Sve udruge su poziv za sudjelovanjem prosljedili e-mailom svojim korisnicima, dok su još dodatno postavile obavijest na svoje Facebook stranice za koje se pretpostavlja da ih posjećuje ciljna populacija. Od kontaktiranih centara, 7 ih je javilo da su prosljedili poziv, a 4 da trenutno nemaju potencijalne posvojitelje, za ostale se ne zna jesu li dobili e-mail te ako jesu, jesu li prosljedili poziv ili ne. Poveznica i molba za sudjelovanjem su također prosljeđene putem društvenih mreža s uputom da oni koji poznaju osobe koje ulaze u kategoriju potencijalnih posvojitelja, prosljede poveznicu da mogu sudjelovati u istraživanju.

Sudionici su upitnik rješavali jednokratno, a prije njegovog ispunjavanja dobili su obavijest o svrsi istraživanja i potrebnim karakteristikama sudionika, kao i informaciju da je istraživanje anonimno i dobrovoljno. Tijekom rješavanja bila je napisana precizna uputa za svaki dio upitnika uz zamolbu da daju iskrene odgovore koji uistinu vrijede za njih, kao i da upitnik rješavaju sami, bez prisustva drugih osoba. U slučaju da imaju potrebu javiti se nakon istraživanja, ako ih zanimaju rezultati istraživanja ili ako žele dobiti brošuru s nekim smjernicama za razvoj privrženosti roditelja i djeteta, dobili su kontakt istraživača.

Mjerni instrumenti

1. Upitnik demografskih podataka

Sudionici su na početku ispunili demografske podatke o dobi, spolu, mjestu stanovanja, mjestu u kojem su proveli većinu svog života, stupnju obrazovanja i prethodnom roditeljstvu. Osim toga upitani su i o fazi posvojenja u kojoj se trenutno nalaze, kao i da li su već sudjelovali u edukaciji za posvojitelje. Zbog već spomenute nedavne promjene zakona o edukaciji za potencijalne posvojitelje dio pitanja je posvećen detaljnijem uvidu o obaveznom odnosno neobaveznom sudjelovanju u edukaciji. Također, sudionici su zamoljeni da daju procjene o osobnoj potrebi, ali i općenitoj koristi od edukacija namijenjenih potencijalnim posvojiteljima.

2. Ljestvica samopercepcije osjećaja roditeljske kompetentnosti (PSOC, *The Parenting Sense of Competence*) (Gibaud-Wallston i Wandersmann, 1978)

Instrument se sastoji od 17 tvrdnji koje mjere samopercepciju osjećaja kompetentnosti za roditeljstvo, a sastoji se od 2 podljestvice: efikasnost i zadovoljstvo. Sudionici odgovaraju na pitanja tako da označavaju svoj stupanj slaganja sa svakom pojedinom tvrdnjom (npr. *Moji su roditelji bili bolje pripremljeni za ulogu roditelja od mene*) i to zaokružujući broj od 1 (uopće se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem). Ukupan rezultat se dobiva linearnom kombinacijom odgovora na obje podljestvice i to tako da viši rezultat znači veću samoprocjenu roditeljske kompetentnosti. Određene čestice se moraju obrnuto bodovati. Ljestvica ima zadovoljavajuću pouzdanost pa tako iznosi $\alpha=.80$ za cijelu ljestvicu, $\alpha=.77$ za efikasnost i $\alpha=.80$ za zadovoljstvo, kao i stabilnu dvofaktorsku strukturu (Ohan, Leung i Johnston, 2000). Ljestvica je korištena i na hrvatskom uzorku gdje je potvrđena dvofaktorska struktura, uz visoku pouzdanost podljestvice efikasnosti (Cronbach alpha=.86) te podljestvice zadovoljstva (Cronbach alpha=.79) (Reić Ercegovac, 2011).

Za potrebe ovog istraživanja, uz odobrenje autora, korištena je samo podljestvica efikasnosti (9 čestica) budući da se radi o skupini potencijalnih posvojitelja koji još ne mogu odgovarati na pitanja o zadovoljstvu roditeljstvom. Ljestvica je dvostrukim prijevodom prevedena na hrvatski jezik, a uz to pojedine čestice je bilo potrebno prilagoditi uzorku, tako da su čestice napisane u budućnosti, a u uputi su sudionici dodatno zamoljeni da za potrebe odgovaranja na pojedine tvrdnje pokušaju sebe zamisliti u ulozi roditelja. Faktorskom analizom potvrđena je jednofaktorska struktura, međutim uočeno je da jedna čestica odudara u faktorskoj analizi, odnosno jedina je koja nije doprinosila zasićenju faktora. Stoga je čestica „*Moji su roditelji bili bolje pripremljeni za ulogu roditelja od mene.*“ izbačena iz obrade, a postotak objašnjene varijance u tom slučaju iznosi 43.1%. Izbacivanje te čestice je utjecalo i na unutarnju pouzdanost ljestvice koja je prije izbacivanja iznosila $\alpha=.72$, a poslije $\alpha=.80$.

3. Višedimenzionalna ljestvica percipirane socijalne podrške (MSPSS, *The Multidimensional Scale of Perceived Social Support*) (Zimet i sur., 1988)

U ovom istraživanju, za mjeru percipirane socijalne podrške korištena je višedimenzionalna ljestvica percipirane socijalne podrške Zimeta i suradnika (1988).

Ljestvica mjeri percipiranu socijalnu podršku iz 3 izvora, koja ujedno predstavljaju 3 faktora: obitelj, prijatelji i značajne druge osobe. Sastoji se od 12 tvrdnji, a svakom od ova 3 izvora, namijenjene su 4 čestice (primjer čestice: *Postoji netko poseban tko je u blizini kada mi je to potrebno*). Zadatak osobe je da na ljestvici od 1 (uopće se ne slažem) do 7 (u potpunosti se slažem) označi stupanj slaganja sa svakom pojedinom tvrdnjom. Rezultat se formira kao zbroj odgovora podijeljen s brojem čestica pri čemu niži rezultati ukazuju na nižu razinu percipirane ukupne socijalne podrške, dok viši rezultati ukazuju na višu razinu percipirane ukupne socijalne podrške. Ljestvica u ranijim istraživanjima pokazuje dobru pouzdanost, pa se tako Cronbach-alfa za sve podljestvice nalazi u rasponu od .88 do .93, a za cijelu ljestvicu iznosi .92 (Talwar i Abdul Rahman, 2013). Ljestvica je zbog svoje jednostavne primjene korištena u različitim istraživanjima u kojima pokazuje dobre metrijske karakteristike u vidu dobre pouzdanosti, valjanosti i stabilne faktorske strukture, a prevedena je i na brojne jezike (Canty-Mitchell i Zimet, 2000; Stanley, Beck i Zebb, 1998; Theofilou, 2015).

Za potrebe ovog istraživanja dobiveno je odobrenje autora, a ljestvica je dvostrukim prijevodom prevedena na hrvatski jezik. Utvrđena je visoka pouzdanost tipa Cronbach alpha od $\alpha=.92$, kao i potvrđena trofaktorska struktura tako da sva 3 faktora zajedno objašnjavaju 80.19% ukupne varijance. Pouzdanost svih podljestvica je također visoka i iznosi za značajnu osobu $\alpha=.87$, za obitelj $\alpha=.93$ te za prijatelje $\alpha=.92$.

4. Upitnik samostalne razine pripreme za posvojenje (*Willingness to Adopt Scale*) (Bausch, 2006).

Originalno upitnik mjeri razinu spremnosti za posvojenje i to kroz 8 mogućih aktivnosti koje potencijalnim posvojiteljima pomažu da se što bolje pripreme za samo posvojenje. Pitanja su podijeljena u 3 grupe aktivnosti: samostalno učenje, kontakt s drugim stručnjacima za posvojenje, kontakt s osobama koje nemaju veze s posvojenjem, a sudionici odgovaraju na pitanja s „da“ i „ne“, (primjer: *Da li ste Vi i Vaš partner/ica ikad razgovarali međusobno o posvojenju?*). Međutim, po uzoru na ljestvicu „Preadoption preparation“ Welsha i suradnika (2008) za potrebe istraživanja je napravljena modifikacija kako bi dobili bolje razlikovanje sudionika. Tako su oni odgovarali na pitanja na ljestvici od 1 (uopće se ne odnosi na mene) do 4 (u potpunosti se odnosi na mene), (primjer: *Razgovarao/la sam sa svojim partnerom/partnericom o*

posvojenju). Pri tome viši rezultat na ljestvici označava višu razinu samostalne pripreme za posvojenje. Također je napravljena potrebna adaptacija kako bi pitanja bila prihvatljiva procesu posvojenja koji vrijedi u Hrvatskoj. Stoga su čestice adaptirane tako da prate korake koje potencijalni posvojitelji moraju napraviti kako bi posvojili dijete u hrvatskim uvjetima, a konačna verzija sadrži 9 čestica.

Za potrebe ovog istraživanja ljestvica je dvostrukim prijevodom prevedena na hrvatski jezik i dobiveno je dopuštenje autora za njezino korištenje. Unutarnja pouzdanost ove ljestvice je zadovoljavajuća i iznosi $\alpha=.78$, a ekstrahira se jedan faktor koji objašnjava 37% ukupne varijance.

5. Ljestvica zabrinutosti potencijalnih posvojitelja (Preadoption Concerns) (Farber i sur., 2003)

Ovaj instrument se sastoji od 21 čestice koje uključuju vrste briga kroz 6 konceptualnih dimenzija: osobne brige roditelja prema osuđivanju, nova uloga roditelja i posvojitelja, uloga bioloških roditelja u djetetovom životu, razgovor o posvojenju s drugima i s djetetom, bračne brige i njihovo dijeljenje sa supružnikom, brige o procesu posvojenja te pravnim i financijskim aspektima.

Sudionici su morali odgovarati na pitanja u rasponu od 1 (uopće se ne odnosi na mene) do 5 (u potpunosti se odnosi na mene), a rezultat se formirao kao zbroj odgovora na sve tvrdnje. Autori ne navode metrijske karakteristike ljestvice te nema prethodnih podataka o tome.

Za potrebe ovog istraživanja ljestvica je dvostrukim prijevodom prevedena na hrvatski jezik, uz dobiveno odobrenje autora. Pouzdanost ljestvice u ovom istraživanju je vrlo visoka i iznosi $\alpha=.93$, a struktura ljestvice je jednofaktorska, uz 40.71% objašnjene varijance.

Rezultati

Tablica 2 pokazuje deskriptivne karakteristike korištenih mjera u ovom istraživanju iz čega vidimo da su rezultati sudionika na svim ljestvicama pomaknuti prema višim vrijednostima. Tako sudionici u našem istraživanju u prosjeku iskazuju izrazito visoku razinu socijalne podrške, kao i dosta visok stupanj samopercipirane kompetentnosti za roditeljstvo. Istovremeno izražavaju umjerenu razinu zabrinutosti za

potencijalne situacije vezane za posvojenje te umjerenu razinu pripremljenosti za posvojenje. Budući da ljestvica socijalne podrške ima trofaktorsku strukturu, očitane su i vrijednosti podljestvica iz kojih se može vidjeti da je najviša percipirana podrška kod potencijalnih posvojitelja od strane značajnih drugih osoba, potom od prijatelja, dok je najmanja od strane obitelji.

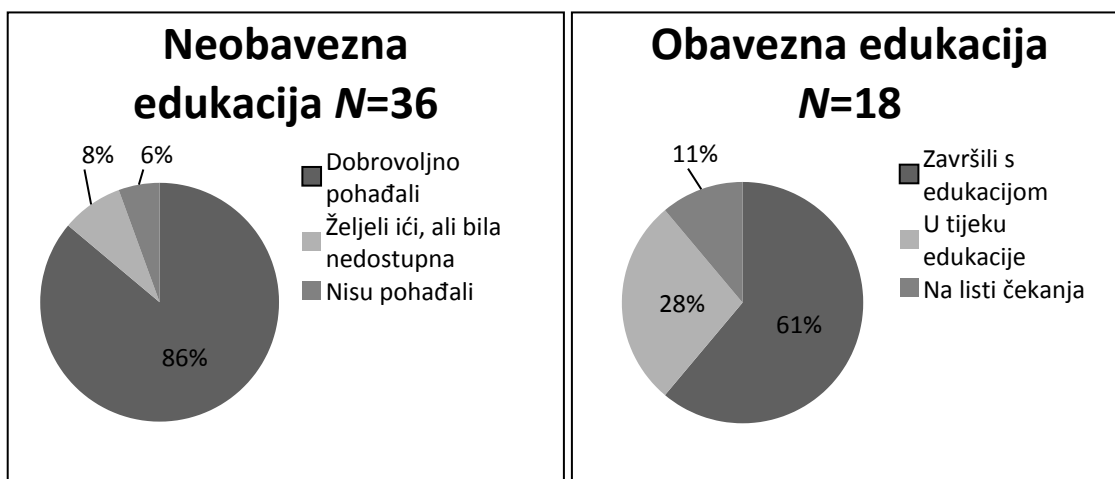
Tablica 2
Deskriptivne vrijednosti ljestvica korištenih u istraživanju

	<i>min</i>	<i>max</i>	<i>MR</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>V</i>	<i>K-S test</i>
Samopercepcija kompetentnosti za roditeljstvo	2.13	4.88	1-5	4.001	0.584	14.59	0.089*
Socijalna podrška (ukupno)	3.08	7	1-7	6.270	0.85	13.56	0.195**
Socijalna podrška (obitelj)	1.75	7	1-7	6.091	1.247	20.47	0.252**
Socijalna podrška (prijatelji)	1.75	7	1-7	6.157	0.799	12.98	0.213**
Socijalna podrška (značajan drugi)	3.25	7	1-7	6.563	1.06	16.15	0.292**
Zabrinutost	1.24	4.67	1-5	2.872	0.89	30.99	0.073
Razina pripreme za posvojenje	1.22	4	1-4	2.568	0.625	24.34	0.067

Legenda: *MR* – mogući raspon odgovora, *M* – aritmetička sredina, *SD* – standardna devijacija, *V* – koeficijent varijabilnosti, *K-S test* – Kolmogorov-Smirnov test, ** - $p < .01$, * - $p < .05$

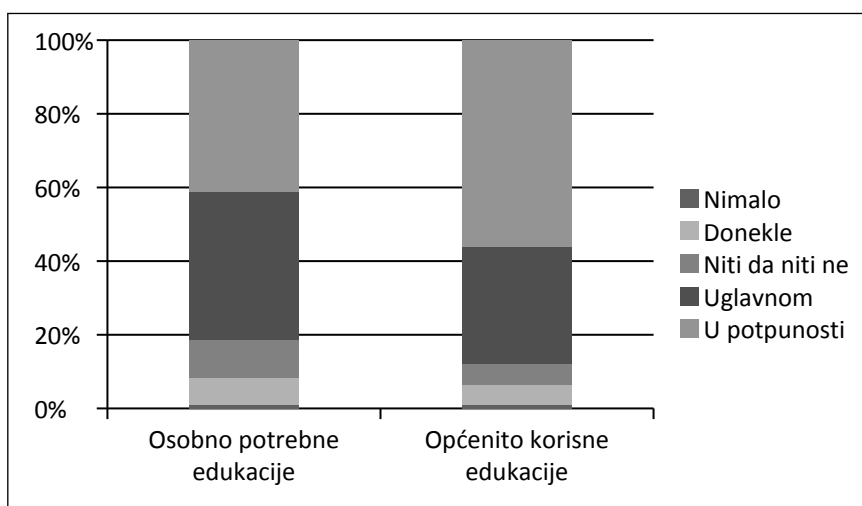
Prije odgovora na postavljene probleme željeli smo dobiti detaljniji opis uzorka s obzirom na sudjelovanje u edukaciji i opisati kako sudionici vide i shvaćaju edukacije u procesu posvojenja, budući da su u demografskom upitniku imali niz pitanja koja se tematski dotiču edukacija za potencijalne posvojitelje. U edukaciju je uključeno 54 sudionika istraživanja, što čini 50.5% ukupnog uzorka. Od toga je edukacija bila obavezna za 18 sudionika (33.3%), dok ostale sudionike nije zahvatila promjena zakona o obaveznim edukacijama. Daljnjim uvidom u odgovore o sudjelovanju u edukaciji uočava se da neki ipak još nisu sudjelovali u edukaciji, jer su na listi čekanja ($N=2$), edukacija im je bila nedostupna ($N=3$) ili ju samo nisu pohađali jer nisu morali ($N=2$). Oni su izbačeni iz obrade za odgovor na treći problem, budući da njihovo nesudjelovanje u edukaciji kontaminira uzorak, jer se želi vidjeti eventualni doprinos sudjelovanja na edukacijama. Stoga je konačni broj od 47 sudionika u skupini koja je

uključena u edukaciju, te 53 u skupini koja nije uključena u edukaciju. Detaljniji prikaz odgovora na pitanja o neobaveznim i obaveznim edukacijama prikazan je na slici 3.

Slika 3. Uvid u postotak sudionika kojima je edukacija bila neobavezna (lijevo) i obavezna (desno)

Dio pitanja bio je posvećen i procjenjivanju osobne potrebe i općenite koristi od edukacija namijenjenih potencijalnim posvojiteljima. Sudionici na oba pitanja daju slične rezultate, koje smo opisali deskriptivnim parametrima, koristeći medijan (C) i poluinterkvartilno raspršenje (Q). Iz odgovora je vidljivo da sudionici edukacije smatraju uglavnom ili u potpunosti osobno potrebnima ($C=4$, $Q=1$), kao i općenito korisnima ($C=5$, $Q=1$). Detaljniji prikaz odgovora na ova pitanja vidljiv je na slici 4.

Slika 4. Postotak odgovora sudionika na pitanja o tome koliko smatraju da su edukacije za potencijalne posvojitelje osobno potrebne njima i općenito korisne.

Prije same analize i odgovora na postavljene probleme bilo je potrebno provjeriti normalitet distribucija, što je napravljeno Kolmogorov-Smirnovljevim testom (Tablica 2). Obrada rezultata je pokazala da je distribucija normalna za varijable zabrinutosti i razine pripremljenosti, dok postoji odstupanje od normalne raspodjele za varijable socijalne podrške i samopercepcije kompetentnosti za roditeljstvo koje se obje distribuiraju pozitivno asimetrično. Prema Aron i Aron (1994) ako distribucije ne odstupaju ekstremno od normalnih, moguće je koristiti parametrijske statističke postupke koji zahtijevaju normalitet distribucija. Pretpostavka je da ovo odstupanje neće bitno utjecati na rezultate budući da odstupanja nisu ekstremna te će se stoga u daljnjoj obradi koristiti parametrijski statistički postupci.

Kako bi odgovorili na *prvi* problem korišten je Pearsonov koeficijent korelacije, te je pomoću njega izračunata povezanost socijalne podrške, razine zabrinutosti te razine pripreme za posvojenje sa samopercepcijom kompetentnosti za posvojenje kod potencijalnih posvojitelja, a dobivene vrijednosti su prikazane u tablici 3. Iz nje je vidljivo da dobiveni rezultati pokazuju da su socijalna podrška ($p < .01$) i razina pripremljenosti za posvojenje ($p < .01$), u skladu s očekivanjima, značajno povezani sa samopercepcijom kompetentnosti za roditeljstvo kod potencijalnih posvojitelja. Iako su korelacije niske, postojanje povezanosti znači da sudionici s višom razinom socijalne podrške i višom razinom pripremljenosti za posvojenje sebe percipiraju kompetentnijima za roditeljstvo. Također, budući da ljestvica za socijalnu podršku ima trofaktorsku strukturu napravljena je analiza s obzirom na tu podjelu te se ističe podatak da je samopercepcija kompetentnosti za roditeljstvo povezana s podljestvicom koja mjeri socijalnu podršku od strane obitelji ($r = .467$; $p < .01$) te značajnih drugih osoba ($r = .581$; $p < .01$), dok nije povezana sa socijalnom podrškom od strane prijatelja ($r = .17$; $p > .05$). Suprotno očekivanjima, nisu se pokazale statistički značajne povezanosti između stupnja zabrinutosti i doživljaja kompetentnosti za roditeljstvo ($p > .05$). U tablici 3 prikazana je cjelokupna korelacijska matrica, iz koje se vidi da su značajno povezane još samo socijalna podrška i razina pripreme za posvojenje ($p < .01$).

Tablica 3
Ukupna korelacijska tablica – prikaz vrijednosti Pearsonovih koeficijenata korelacije između svih ispitivanih varijabli

	Samopercepcija kompetentnosti za roditeljstvo	Socijalna podrška	Razina pripreme za posvojenje	Zabrinutost
Samopercepcija kompetentnosti za roditeljstvo	1	.318**	.285**	.159
Socijalna podrška		1	.403**	-.046
Razina pripreme za posvojenje			1	-.005
Zabrinutost				1

Legenda: ** $p < .01$

Kao odgovor na *drugi* problem provedena je regresijska analiza gdje je kao kriterijska varijabla uključena samopercepcija kompetentnosti za roditeljstvo, dok su prediktorske varijable socijalna podrška, razina pripremljenosti za posvojenje i zabrinutost. U tablici 4 prikazani su rezultati regresijske analize u predviđanju samopercepcije kompetentnosti za roditeljstvo. U skladu s pretpostavkama, rezultati pokazuju da prediktori socijalna podrška, pripremljenost za posvojenje te zabrinutost statistički značajno doprinose objašnjenju varijance samopercepcije kompetentnosti za roditeljstvo ($F=6.541$, $p < .01$) i objašnjavaju zajedno 16%. Samo jedan prediktor ima statistički značajan samostalni doprinos, a taj prediktor je socijalna podrška ($\beta=.252$, $p < .05$), dok suprotno očekivanjima, razina pripremljenosti za posvojenje i zabrinutost ne doprinose statistički značajno.

Tablica 4
Rezultati regresijske analize za predviđanje samoprocjene kompetentnosti za roditeljstvo na temelju dimenzija socijalne podrške, razine pripremljenosti za posvojenje i zabrinutosti

	β	R^2	Korigirani R^2	F
<i>Prediktori</i>				
Socijalna podrška	.252*			
Razina pripreme za posvojenje	.184			
Zabrinutost	.172			
Ukupni model		.16	.136	6.541**

Legenda: β – standardizirani koeficijent u multiploj regresiji; R^2 – koeficijent multiple determinacije; F – F omjer; ** - $p < .01$, * - $p < .05$

Odgovor na *treći* problem dobili smo provedbom niza t-testova kojima smo provjerili postoje li razlike u veličini samoprocjena kompetentnosti za roditeljstvo, socijalne podrške, razine pripremljenosti za posvojenje i razine zabrinutosti između potencijalnih posvojitelja koji su uključeni u edukaciju i onih koji to nisu. Iz tablice 5 može se uočiti da se od svih očekivanih razlika, između osoba koje su uključene u edukaciju i onih koji to nisu, statistički značajnom pokazala samo razlika na dimenziji razine pripremljenosti za posvojenje ($t=5.571$; $df=98$; $p<.01$). To znači da osobe koje su već uključene u edukaciju imaju višu razinu pripremljenosti za posvojenje. Suprotno očekivanjima, nema statistički značajne razlike između skupine sudionika koji su uključeni u edukaciju za potencijalne posvojitelje i onih koji u nju nisu uključeni na dimenzijama samopercepcije kompetentnosti za roditeljstvo ($t=-0.287$; $df=98$; $p>.05$), socijalne podrške ($t=0.2$; $df=98$; $p>.05$) te zabrinutosti ($t=-2.15$; $df=98$; $p>.05$).

Tablica 5

Aritmetičke sredine i standardne devijacije osoba koje su uključene u edukaciju ($N=47$) i onih koje nisu ($N=53$) te vrijednosti t-testa i veličina učinka

	Edukacija	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>d</i>
Samopercepcija kompetentnosti za roditeljstvo	Da	3.976	0.579	-0.287	-0.06
	Ne	4.009	0.581		
Socijalna podrška	Da	6.268	0.808	0.2	0.04
	Ne	6.233	0.928		
Zabrinutost	Da	2.662	0.891	-2.15	-0.43
	Ne	3.033	0.837		
Razina pripreme za posvojenje	Da	2.861	0.543	5.235**	1.05
	Ne	2.268	0.583		

Legenda: *M* – aritmetička sredina, *SD* – standardna devijacija, *t* – t-test, ** $p<.01$, *d* – Cohenov *d*, veličina efekta

Rasprava

Ovaj rad se zasniva na integrativnom modelu, koji pretpostavlja da razni faktori utječu na roditeljstvo ili mogu biti s njime povezani. Prema ovom modelu roditeljstvo se sastoji od tri glavna dijela - doživljaj roditeljstva, roditeljski stil te roditeljski postupci. Za ovo istraživanje odabran je samo jedan dio doživljaja roditeljstva i to subjektivna procjena kompetentnosti za roditeljstvo koja se jedina može ispitati dok osobe još nisu postale roditelji, jer nije moguće davati procjene stresa roditeljske uloge te zadovoljstva roditeljstvom prije samog iskustva roditeljstva. U kontekstu modela, ovo istraživanje je

pokazalo da je samopercepcija kompetentnosti za roditeljstvo povezana s više aspekata (na našem uzorku to su socijalna podrška i razina pripremljenosti za posvojenje), što ide u prilog tome da je roditeljstvo složen konstrukt koji nije moguće objasniti pomoću samo jednog izdvojenog aspekta, već je sačinjen od niza karakteristika, odnosa, aspekata i interakcija.

Na ovom uzorku pokazalo se da potencijalni posvojitelji sebe procjenjuju visoko kompetentnima, uz nisko raspršenje rezultata, ali isto tako procjenjuju i visoku razinu socijalne podrške, koja je najveća od strane značajne druge osobe, a koja općenito tendira višim vrijednostima. U usporedbi s trudnicama naši rezultati su slični što se tiče socijalne podrške, dok su nešto viši za samoprocjenu kompetentnosti za roditeljstvo, koja se na uzorku trudnica pokazala malo nižom (Gao, Sun i Chan, 2014). Potencijalni posvojitelji prosječno ne pokazuju visoku zabrinutost, što može značiti da su usmjereni na rješavanje trenutnih koraka vezanih za sam proces posvojenja, ali im se možda kasnije, tj. nakon posvojenja pojave brige i problemi koji će ih zabrinjavati, a kojih u fazi pripreme za posvojenje još nisu dovoljno svjesni. Rezultati prosječno pokazuju umjerenu razinu samostalne pripreme za posvojenje, ali i naglašavaju da edukacije za potencijalne posvojitelje smatraju jako bitnima i korisnima. Koeficijenti varijabilnosti za razinu zabrinutosti i pripreme za posvojenje sugeriraju da su rezultati najviše varijabilni za ove dvije varijable, tj. da se sudionici međusobno dosta razlikuju u odgovorima.

Prvi problem bio je ispitati povezanost razine pripremljenosti na posvojenje, socijalne podrške te zabrinutosti sa samopercepcijom kompetentnosti za roditeljstvo potencijalnih posvojitelja. Sudionici koji su sebe procjenjivali kompetentnijima za roditeljstvo su procjenjivali i da imaju više socijalne podrške, kao i da su se više pripremali za posvojenje. Samopercepcija roditeljske kompetentnosti nije povezana s podljestvicom socijalne podrške prijatelja, dok s podljestvicom obitelji i značajne druge osobe jest. Možda su sudionici prijateljima smatrali općenito neki širi krug ljudi pa je socijalna podrška nešto niža za njih, jer se osobe u ovom procesu najviše oslanjaju na svoje najbliže što uglavnom uključuje obitelj i bitne osobe u životu. Nadalje, iako su izvijestavali o umjerenom stupnju zabrinutosti, za tu varijablu nije pronađena očekivana negativna povezanost sa samopercepcijom roditeljske kompetentnosti. Povezanost socijalne podrške s mjerom samopercipirane roditeljske kompetentnosti u skladu je s

rezultatima prijašnjih istraživanja koji su dobili umjerenu povezanost između ovih varijabli na uzorku trudnica i to u različitim fazama trudnoće (Gao, Sun i Chan, 2014). Ti nalazi se uklapaju u teorijski okvir prema kojem podrška i ohrabrivanje pridonose roditeljskoj samoefikasnosti (Bandura, 1997; prema Gao, Sun i Chan, 2014).

Razina pripreme za posvojenje je u ovom istraživanju gledana na dva načina, jedan je u vidu edukacija i tome ćemo se posvetiti kasnije kroz raspravu o trećem problemu, a drugi je u vidu razine samostalne pripreme za posvojenje koja je bila istraživana u sklopu prvog i drugog problema i za koju je ustanovljeno da postoji povezanost sa samopercepcijom roditeljske kompetentnosti. Postojanje ove povezanosti, kao rezultat istraživanja, tek je prvi korak koji objašnjava ovaj aspekt posvojenja kroz koji prolaze svi potencijalni posvojitelji i koji daje uvid u to da je samostalna priprema bitna u procesu posvojenja. Moguće je da istražujući više o samom posvojenju dolaze i do terminologije roditeljstva pa su upoznati s potencijalnim izazovima i teškoćama za koje se paralelno raspituju i pripremaju. Isto tako, moguće je da se zbog prvotnog visokog osjećaja samopercipirane kompetentnosti za roditeljstvo oni uopće odlučuju na posvajanje i tako počinju čitati i raspitivati se o cijelom procesu i mogućim izazovima.

Usprkos našim očekivanjima, nije se pokazala negativna povezanost između razine zabrinutosti i samopercepcije roditeljske kompetentnosti. Kada se pogledaju aritmetičke sredine ove dvije varijable, lako je uočljivo da općenito potencijalni posvojitelji sebe percipiraju dosta kompetentnima za roditeljstvo, a izražavaju umjereno nisku razinu zabrinutosti. Jedno od mogućih objašnjenja bi mogla biti kognitivna disonanca, koja bi ujedno i objasnila nepostojanje povezanosti između ove dvije varijable. Naime, potencijalni posvojitelji se kroz cijeli proces posvojenja zamišljaju u ulozi roditelja i zapravo posvajaju dijete jer vjeruju da će mu pružiti adekvatne uvjete odrastanja. To vjerovanje ne bi bilo u skladu s time da se percipiraju nekompetentnima i da izražavaju previše zabrinutosti, jer bi onda bili kognitivno neusklađeni s trenutnim procesima kroz koje prolaze, a osjećaj prevelike zabrinutosti ili procjenjivanje sebe kao nekompetentnim roditeljem bi moglo utjecati na njihovu odluku o posvojenju. Osim toga, jedan manji dio uzorka su osobe koje već imaju djecu, bilo biološku, bilo posvojenju. Budući da oni nisu ciljni uzorak ovog istraživanja, jer su već roditelji, napravljena je obrada iz koje su oni bili isključeni. Ti rezultati nisu niti u jednom segmentu odstupali od ovih koje smo dobili te je stoga odlučeno da ih se ne isključuje iz

obrade i time ne smanjuje uzorak. Međutim, unatoč tome, ostalo je pitanje valjanosti njihovih procjena i davanja odgovora na pitanja.

Rezultati regresijske analize pokazuju da je za predviđanje samopercepcije kompetentnosti za roditeljstvo kod potencijalnih posvojitelja najvažnija socijalna podrška, dok zabrinutost i razina pripremljenosti za posvojenje nemaju značajan samostalni doprinos. Ovaj podatak je bitan za one posvojitelje koji se tijekom svog života suočavaju sa selidbom u Zagreb, ali i ostale velike gradove u Hrvatskoj. Oni time ostaju bez konkretne operativne podrške obitelji, a često i najbližih prijatelja. Također, postoje i one osobe koje u cijeli proces posvojenja ulaze bez odobravanja svojih najbližih, kako obitelji, tako i prijatelja, što im u startu onemogućava adekvatnu podršku. Konačno tu su i osobe koje u posvojenje ulaze kao samci i lišeni su eventualne podrške značajne druge osobe. Upravo je zbog njih najbitnije osigurati potencijalnim posvojiteljima kvalitetnu dodatnu podršku u samom procesu, ali i kasnije u roditeljstvu. Ta podrška može ići od strane države i cjelokupnog sustava koji ih prati u procesu, nadalje od stručnih osoba koje će biti educirane za rad s posvojiteljima, kao i od grupa podrške gdje imaju priliku proširiti svoju socijalnu mrežu. Ovi nalazi su u skladu s prijašnjim istraživanjima gdje se također pronalaze podaci da socijalna podrška predviđa procjenu roditeljske samoefikasnosti (Suzuki i sur., 2009), ali postoje i istraživanja gdje socijalna podrška ne predviđa značajno samopercepciju kompetentnosti za roditeljstvo (Reić Ercegovac, 2011). Zbog toga su potrebna daljnja istraživanja kako bi se dobila jasnija slika odnosa između ovih varijabli. Razina pripremljenosti za posvojenje, iako pozitivno povezana s roditeljstvom nema značajan samostalni doprinos objašnjenju samopercepcije roditeljske kompetentnosti. Iz ukupne korelacijske tablice vidljivo je da postoji značajna povezanost pripremljenosti za posvojenje sa socijalnom podrškom pa je moguće da interkorelacije između prediktora djeluju na rezultate regresijske analize, odnosno da njihova kovarijanca objašnjava dio varijance kriterijske varijable. Stoga se detaljniji odnos ovih varijabli tek treba ispitati budućim istraživanjima.

U ovom smo istraživanju namjerno razdvojili edukaciju za posvojitelje od samostalne pripreme, gledajući ih kao različite konstrukte. Što je i potvrđeno razlikom u razini pripremljenosti između osoba uključenih u edukaciju i onih neuključenih, jer su osobe koje su uključene u edukaciju ujedno i pripremljenije za posvojenje. Moguće je

da to potvrđuje korist edukacije u pripremi potencijalnih posvojitelja, ali i samo to da su osobe uključene u edukaciju imale više vremena za samostalno istraživanje i pripremanje, kao i da su na edukacijama dobili neke smjernice kako se, gdje i na koji način što bolje pripremiti za posvojenje. Iako su podaci u skladu s očekivanjem za pripremu za posvojenje, nisu se pokazale razlike u samopercepciji kompetentnosti za roditeljstvo, socijalnoj podršci i razini zabrinutosti, što smo očekivali na temelju prijašnjih istraživanja gdje su dobiveni podaci koji sugeriraju smanjenje briga i strahova sudjelovanjem u pripremnim programima (Farber i sur., 2003) kao i utjecaju treninga na području roditeljske kompetentnosti (Katsikitis i sur., 2013; Graf i sur., 2014).

Naši podaci nisu u skladu niti s rezultatima istraživanja Zayasa i suradnika (2005) koji su dobili da kod trudnica raste samoprocjena roditeljske samoeфикаsnosti s vremenom i ne možemo vidjeti taj trend kod skupine koja je uključena u edukaciju i one koja to nije. Također, suprotno pretpostavkama, nema razlike u socijalnoj podršci, što može značiti da potencijalni posvojitelji edukacije ipak ne smatraju grupama podrške, ali moguće i da su procjene socijalne podrške toliko visoke, da se na ovako malom uzorku ne mogu dovoljno dobro osjetiti razlike. Najvjerojatniji razlog nepostojanja razlika u socijalnoj podršci i samoprocjenama roditeljske kompetentnosti su upravo izrazito visoke samoprocjene roditeljske kompetentnosti i socijalne podrške kod svih sudionika koje su odraz samoselekcije uzorka i kod kojih je – uz pretpostavku postojanja varijabiliteta u obje skupine – gotovo nemoguće statistički pokazati moguće doprinos edukacije. Kako bi se dobio jasan i jednoznačan odgovor na pitanje u kojoj mjeri edukacija doprinosi povećanju osjećaja roditeljske kompetentnosti predlaže se provođenje longitudinalnog istraživanja u nekoliko točaka (prije i nakon edukacije te nakon posvojenja) s naglašenom potrebom osiguravanja heterogenosti uzorka u prvoj točki mjerenja. Tim načinom mjerenja se ujedno mogu uključiti i ostali aspekti doživljaja roditeljstva – zadovoljstvo roditeljstvom te zabrinutost i stres u roditeljskoj ulozi. Longitudinalnim istraživanjem bi se omogućio i jasniji uvid u uzročno – posljedičnu vezu, koju nije moguće dobiti ovdje zbog korelacijskog načina istraživanja.

Moguće da se razlike na našim grupama nisu dobile, jer su one zapravo sličnije nego što mi mislimo. Naime, iako smo ih mi odvojili kao skupine koje su uključene u edukaciju i koje to nisu, zapravo ne znamo da li su, i koliko, pomiješani oni koju su tek počeli s edukacijama i oni koji već dugo čekaju na početak edukacije. Nedostaje nam

detaljan uvid u to koliko se grupe zaista razlikuju da bismo mogli sa sigurnošću tvrditi da je podjela adekvatno napravljena. Unatoč tome, daljnje istraživanje doprinosa edukacija je nužno, pogotovo sada, kada su u Republici Hrvatskoj edukacije za potencijalne posvojitelje postale obavezne i time su pridobile na važnosti te bi bilo poželjno kvalitetno ih osmisлити, da mogu što bolje doprinositi spremnosti potencijalnih posvojitelja za ulogu roditelja. Važnost edukacija u ovom istraživanju naglašavaju i sami potencijalni posvojitelji koji iskazuju visoku potrebu i korist za njima. Da im je sudjelovanje u edukacijama jako bitno pokazuju i time što je većina njih dobrovoljno sudjelovala, čak i ako za njih nije vrijedio novi zakon o obaveznoj edukaciji. Ovi rezultati doduše mogu biti i posljedica samoselekcije uzorka koji je jedan od nedostataka ovog istraživanja.

Metodološka ograničenja istraživanja, preporuke za sljedeća i doprinosi istraživanja

Postoji nekoliko glavnih nedostataka koji ograničavaju rezultate dobivene u ovom istraživanju. Kao prvo, iako je *online* prikupljanje podataka osiguralo uključenost sudionika širokog raspona dobi i različitih dužina razmišljanja o posvojenju te faza posvojenja, ono je ujedno sa sobom donijelo i neke nedostatke. Tako, primjerice, nije bilo moguće nadzirati uvjete ispunjavanja upitnika, što dovodi do mogućnosti da oni nisu bili jednaki za sve sudionike. Moguće je da upitnik nisu ispunjavali sami, već s partnerom/partnericom, nisu pažljivo čitali upute ili su bili ometani tijekom rješavanja. Također, za sve ljestvice postoji problem socijalne poželjnosti odgovora, što je moglo djelovati na rezultate koji općenito imaju tendenciju prema višim vrijednostima.

Osim toga, ovom metodom dolazimo do samoselekcije sudionika, što formira prigodni uzorak. Naime, budući da je istraživanje dobrovoljno, pretpostavka je da će online upitnik ispuniti samo one osobe koje su dovoljno motivirane i koje pokazuju zainteresiranost za takvu vrstu aktivnosti. Vjerojatnije je da su se pozivu odazvale osobe koje se više informiraju o aspektima roditeljstva i koje su spremnije razmjenjivati iskustava, razmišljati o cijelom procesu i sudjelovati na odgovarajućim forumima i društvenim mrežama. Zbog toga postoji mogućnost da ispitani uzorak ne ocrta pravu sliku populacije potencijalnih posvojitelja, što zahtijeva oprez prilikom generalizacije dobivenih rezultata na populaciju potencijalnih posvojitelja. Prikupljeni uzorak je isto tako neravnomjerno raspodijeljen po pitanju spola, odnosno ima znatno više žena koje

su sudjelovale u istraživanju. Zbog svega navedenog bilo bi dobro u budućim istraživanjima koristiti metodu koja će više kontrolirati uvjete ispitivanja, ali i prikupiti više muških ispitanika.

Unatoč opisanim nedostacima, ovo istraživanje ipak doprinosi boljem razumijevanju samopercepcije roditeljske kompetentnosti potencijalnih posvojitelja, kao jednog aspekta doživljaja roditeljstva. Spoznaja da je doživljaj roditeljske kompetencije, koji utječe na ponašanje roditelja i na kvalitetu odnosa između roditelja i djece, pozitivno povezan s varijablama razine pripreme za posvojenje te socijalne podrške korisna je ne samo istraživačima za buduća istraživanja, već i stručnjacima koji su u kontaktu s potencijalnim posvojiteljima. Tu je posebno važna činjenica da socijalna podrška značajno predviđa samopercipiranu roditeljsku kompetentnost, što se, kao što smo već spomenuli, u radu s potencijalnim posvojiteljima može iskoristiti za sustavno organiziranje grupa podrške gdje im se daje prilika da prošire svoju socijalnu mrežu. Također se može senzibilizirati i više informirati javnost o nekim specifičnostima posvojenja i važnosti podrške za osobe koje su u procesu posvojenja. Moguće je i da im se olakša proces njihove samostalne pripreme. Primjerice u vidu radionica, gdje bi fokus bio na rješavanju problema koji bi se mogli javljati u procesu posvojenja, ali i pripremom materijala i usmjeravanjem na literaturu, članke i važne institucije i kontakte koje će im pomoći da se što bolje informiraju. Istraživanje može biti i smjernica za podizanje kvalitete i osiguranje standardiziranog procesa za posvojenje i obaveznih edukacija u kojima će naglasak biti na jačanju njihovog osjećaja kompetentnosti i spremnosti za roditeljstvo. Također se mogu osmisliti i konkretni preventivni programi kojima bi svrha bila osnaživanje kapaciteta posvojitelja, kako bi se što adekvatnije nosili sa specifičnostima njihove roditeljske uloge.

Daljnja istraživanja mogu detaljnije ispitati potrebe i želje potencijalnih posvojitelja koje bi im pomogle da budu što spremniji za novu ulogu roditelja. Informacije bi mogli prikupiti od samih posvojitelja, da se vidi što im je koristilo, a što bi im dobro došlo da su još radili. Iako rezultati ovog istraživanja to ne naglašavaju dovoljno, mi mislimo da su edukacije ipak bitan korak u procesu posvojenja (Farber i sur., 2003; Lee, 2009) i da doprinose sprečavanju pojedinih poteškoća s kojima se posvojitelji susreću na svojem putu u novu roditeljsku ulogu.

U istraživanje smo uključili tri prediktorske varijable te postoji mogućnost da važne varijable nisu uzete u obzir. Vjerojatno je da je koncept doživljaja roditeljske kompetentnosti povezan s još faktora, kao npr. s perfekcionizmom, iskustvom, nesigurnošću, kvalitetom partnerskog odnosa, načinom nošenja sa stresom, karakteristikama roditelja, djece i okoline. Bilo bi dobro kroz buduća istraživanja otkriti koji su točno ti faktori i kako doprinose doživljaju roditeljske kompetentnosti. Isto tako, može se uvesti i kontrolna varijabla motiviranosti za edukaciju, kako bi se vidjelo da li su internalno ili eksternalno motivirani, što je na tragu ovoga što smo ih mi u ovom istraživanju ispitati s procjenjivanjem korisnosti i potrebe za edukacijom. Osim uključivanja većeg broja varijabli, može se usmjeriti i na bolje razlikovanje skupina koje su uključene i koje nisu uključene u edukacije, ali i veću pažnju posvetiti razdoblju nakon posvojenja i procesima koji se tada događaju kod posvojitelja. Možda je to faza kada treba pojačati brigu za posvojitelje, jer tada osvještavaju ili se tek susreću s problemima koji su povezani s njihovim osjećajem kompetentnosti.

Zaključak

Cilj ovog istraživanja bio je dobiti uvid u doživljaj roditeljske kompetentnosti za buduću roditeljsku ulogu kod potencijalnih posvojitelja te ispitati doprinos edukacija koje su u Hrvatskoj postale obavezan dio njihovog procesa prije posvojenja.

Rezultati su pokazali da postoji povezanost samopercepcije kompetentnosti za roditeljstvo sa socijalnom podrškom i razinom pripremljenosti za posvojenje. Suprotno očekivanjima, nije pronađena povezanost između roditeljske kompetentnosti i razine zabrinutosti za posvojenje.

Socijalna podrška, razina pripremljenosti za posvojenje i zabrinutost zajednički objašnjavaju 16% varijance samopercepcije kompetentnosti za roditeljstvo. Statistički značajan samostalni doprinos ima samo socijalna podrška, dok suprotno očekivanjima razina pripremljenosti za posvojenje i zabrinutost ne doprinose samostalno objašnjenju doživljaja kompetentnosti za roditeljstvo.

Očekivanja vezana uz postojanje razlika između osoba koje su uključene u edukaciju i onih koji u nju nisu uključeni potvrđena su samo za razinu pripreme za posvojenje. Nisu pronađene razlike na varijablama samopercepcije roditeljske kompetentnosti, socijalne podrške i razine zabrinutosti između ove dvije skupine.

Literatura

- Akai, C. E., Guttentag, C. L., Baggett, K. M., Noria, C. C. W. i Centers for the Prevention of Child Neglect. (2008). Enhancing parenting practices of at-risk mothers. *The journal of primary prevention*, 29(3), 223-242.
- Angle, M., Divney, A., Magriples, U. i Kershaw, T. (2015). Social support, family functioning and parenting competence in adolescent parents. *Maternal and child health journal*, 19(1), 67-73.
- Aron, A. i Aron, E. N. (1994). *Statistics for psychology*. Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey.
- Bailey, D.B., Nelson, L., Hebbeler, K. i Spiker, D. (2007). Modeling the Impact of Formal and Informal Supports for Young Children With Disabilities and Their Families. *Pediatrics*, 120(4), 992-1001.
- Bausch, R. S. (2006). Predicting willingness to adopt a child: A consideration of demographic and attitudinal factors. *Sociological Perspectives*, 49(1), 47-65.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child development*, 83-96.
- Bromfenbrenner, U. i Bronfenbrenner, U. (1979). *Ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard university press.
- Canty-Mitchell, J. i Zimet, G. D. (2000). Psychometric Properties of the Multidimensional Scale of Perceived Social Support in Urban Adolescents. *American Journal of Community Psychology*, 28 (3): 391-400.
- Chester, C. E. (2012). *Transracial adoptive family development: The implications for adoption and contextual factors on social support, parenting self-efficacy and cultural socialization* (Doctoral dissertation, The Pennsylvania State University).
- Cohen, S. i Wills, T. A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological bulletin*, 98(2), 310.
- Coleman, P. K. i Karraker, K. H. (2000). Parenting self efficacy among mothers of school age children: Conceptualization, measurement, and correlates. *Family Relations*, 49(1), 13-24.
- Crnic, K. A., Greenberg, M. T., Ragozin, A. S., Robinson, N. M. i Basham, R. B. (1983). Effects of stress and social support on mothers and premature and full-term infants. *Child development*, 209-217.
- Cutrona, C. E. i Troutman, B. R. (1986). Social support, infant temperament, and parenting self-efficacy: A mediational model of postpartum depression. *Child development*, 1507-1518.

- Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2003.). Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku*, 10, 1, 45-68.
- Farber, M. L., Timberlake, E., Mudd, H. P. i Cullen, L. (2003). Preparing parents for adoption: An agency experience. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 20(3), 175-196.
- Gao, L. L., Sun, K. i Chan, S. W. C. (2014). Social support and parenting self-efficacy among Chinese women in the perinatal period. *Midwifery*, 30(5), 532-538.
- Gibaud-Wallston, J. i Wandersmann, L. P. (1978). *Development and utility of the Parenting Sense of Competence Scale*. John F. Kennedy center for research on education and human development.
- Graf, F. A., Grumm, M., Hein, S. i Fingerle, M. (2014). Improving parental competencies: Subjectively perceived usefulness of a parent training matters. *Journal of Child and Family Studies*, 23(1), 20-28.
- Haslam, D. M., Pakenham, K. I. i Smith, A. (2006). Social support and postpartum depressive symptomatology: The mediating role of maternal self efficacy. *Infant Mental Health Journal*, 27(3), 276-291.
- Johnston, C. i Mash, E. J. (1989). A measure of parenting satisfaction and efficacy. *Journal of clinical child psychology*, 18(2), 167-175.
- Kadushin, A. (1970). Single-parent adoptions: An overview and some relevant research. *The Social Service Review*, 263-274.
- Katsikitis, M., Bignell, K., Rooskov, N., Elms, L. i Davidson, G. R. (2013). The family strengthening program: Influences on parental mood, parental sense of competence and family functioning. *Advances in Mental Health*, 11(2), 143-151.
- Keresteš, G., Brković, I. i Kuterovac Jagodić, G. (2011). Doživljaj kompetentnosti u roditeljskoj ulozi i sukobi između roditelja i adolescenata. *Suvremena psihologija*, 14(1), 17-34.
- Lacković-Grgin, K. (1994). Samopoimanje mladih. *Jastrebarsko: Naklada Slap*.
- Lahti, J. (1982). A follow-up study of foster children in permanent placements. *The Social Service Review*, 556-571.
- Lee, J. A. (2009). *An evaluation of adoptive parents' responses to a detailed survey about their pre-adoption preparation* (Doctoral dissertation, THE UNIVERSITY OF THE ROCKIES).
- Ljubetić, M. (2007). Biti kompetentan roditelj. *Zagreb: Mali profesor*.

- McKay, K. i Ross, L. E. (2010). The transition to adoptive parenthood: A pilot study of parents adopting in Ontario, Canada. *Children and Youth Services Review*, 32(4), 604-610.
- Milić Babić, M. (2012). Neke odrednice doživljaja roditeljske kompetentnosti u obiteljima djece s teškoćama u razvoju. *Napredak*, 154(1-2), 83-102.
- Ministarstvo socijalne politike i mladih (2012). Jedinstveni Registar potencijalnih posvojitelja u Republici Hrvatskoj. <<http://www.mspm.hr/vijesti-8/jedinstveni-registar-potencijalnih-posvojitelja-u-republici-hrvatskoj/1026>>. Pristupljeno 27. studenog 2016.
- Ministarstvo socijalne politike i mladih (2014). Tjedan posvojenja u Hrvatskoj. <<http://www.mspm.hr/vijesti-8/tjedan-posvojenja-u-hrvatskoj/1572>>. Pristupljeno 27. studenog 2016.
- Montigny, F. i Lacharité, C. (2005). Perceived parental efficacy: Concept analysis. *Journal of advanced nursing*, 49(4), 387-396.
- Ngai, F. W., Chan, S. W. C. i Ip, W. Y. (2009). The effects of a childbirth psychoeducation program on learned resourcefulness, maternal role competence and perinatal depression: a quasi-experiment. *International Journal of Nursing Studies*, 46(10), 1298-1306.
- Obiteljski zakon. *Narodne novine*, br. 103/2015.
- Ohan, J. L., Leung, D. W. i Johnston, C. (2000). The Parenting Sense of Competence scale: Evidence of a stable factor structure and validity. *Canadian Journal of Behavioural Science/Revue canadienne des sciences du comportement*, 32(4), 251.
- Paulsen, C. i Merighi, J. R. (2009). Adoption preparedness, cultural engagement, and parental satisfaction in intercountry adoption. *Adoption Quarterly*, 12(1), 1-18.
- Reić Ercegovac, I. (2011). Neki prediktori doživljaja roditeljstva majki i očeva djece dojenačke dobi. *Napredak*, 152(2), 267-288.
- Samuelson, A. (2010). Best practices for present education and support programs. *What Works, Wisconsin Research to Practice Series, 10*. Madison, WI: University of Wisconsin–Madison/Extension.
- Sar, B. K. (2000). Preparation for adoptive parenthood with a special-needs child: Role of agency preparation tasks. *Adoption Quarterly*, 3(4), 63-80.
- Sevigny, P. R. i Loutzenhiser, L. (2010). Predictors of parenting self efficacy in mothers and fathers of toddlers. *Child: care, health and development*, 36(2), 179-189.

- Stanley, M. A., Beck, J. G. i Zebb, B. J. (1998). Psychometric properties of the MSPSS in older adults. *Aging & Mental Health*, 2(3), 186-193.
- Suzuki, S., Holloway, S. D., Yamamoto, Y. i Mindnich, J. D. (2009). Parenting self-efficacy and social support in Japan and the United States. *Journal of Family Issues*, 30(11), 1505-1526.
- Talwar, P. i Abdul Rahman, M. F. (2013). Perceived Social Support among University Students in Malaysia: A Reliability Study. *Malaysian Journal of Psychiatry*, 22(1).
- Taylor, R. D., Seaton, E. i Dominguez, A. (2008). Kinship Support, Family Relations, and Psychological Adjustment Among Low Income African American Mothers and Adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 18(1), 1-22.
- Theofilou, P. (2015). Translation and cultural adaptation of the Multidimensional Scale of Perceived Social Support for Greece. *Health Psychology Research*, 3(1).
- Turner, K. M. i Sanders, M. R. (2006). Help when it's needed first: A controlled evaluation of brief, preventive behavioral family intervention in a primary care setting. *Behavior therapy*, 37(2), 131-142.
- Zayas, L. H., Jankowski, K. R. i McKee, M. D. (2005). Parenting competency across pregnancy and postpartum among urban minority women. *Journal of Adult Development*, 12(1), 53-62.
- Zimet, G.D., Dahlem, N.W., Zimet, S.G. i Farley, G.K. (1988). The Multidimensional Scale of Perceived Social Support. *Journal of Personality Assessment*, 52, 30-41.
- Welsh, J. A., Viana, A. G., Petrill, S. A. i Mathias, M. D. (2008). Ready to adopt: Characteristics and expectations of preadoptive families pursuing international adoptions. *Adoption Quarterly*, 11(3), 176-203.